

SLOVENCİ V AVSTRIJI — ŠTEVILO, NAČIN POSELITVE, STRUKTURA, IDENTITETA

Jernej Zupančič*

Izvleček

Prispevek obravnava prisotnost Slovencev na celotnem državnem ozemlju Avstrije, ne le pripadnikov manjšine na območjih njihove avtohtone poselitve, temveč tudi izseljence in zdomce. Prikazani so številčni razvoj in današnji način poselitve, socialna struktura ter glavna vprašanja identitete slovenskega prebivalstva v Avstriji. Ta država je po številu Slovencev, živečih zunaj Slovenije, na tretjem mestu v svetu.

Ključne besede: Avstrija, narodne manjšine, izseljenci, zdomci, Slovenci v zamejstvu, Slovenci v Avstriji

SLOVENIANS IN AUSTRIA — THEIR NUMBER, SETTLING PATTERN, STRUCTURE, IDENTITY

Abstract

The article discusses the presence of Slovenians in Austria on the entire state territory, not only the minority members living on their autochthonous settling territory, but also the emigrants and the *gastarbeiters*. Presented is their numerical development and the current settling pattern, social structure and the key questions about the identity of Slovenian population in Austria. By the number of Slovenians living outside Slovenia, Austria ranks the third in the world.

Key words: Austria, National minorities, Emigrants, *Gastarbeiters*, Slovenians beyond the border, Slovenians in Austria.

1. Uvod

Avstrija ima izmed vseh držav, kjer prebivajo Slovenci kot avtohtona manjšina, izseljenci ali zdomci, posebno mesto, ne toliko zaradi števila, kot zaradi raznolikosti, trajanja in zgodovinske zakoreninjenosti Slovencev v tem prostoru. Slovenci živijo kot znana, dobro uveljavljena in organizirana avtohtona manjšina na južnem Koroškem, maloštevilna in slabo organizirana ter uradno nepriznana avtohtona manjšina

* Dr., raziskovalec, Inštitut za geografijo, Trg francoske revolucije 7, 1000, Ljubljana, Slovenija.

na nekaj med seboj ločenih območjih v obmejnem pasu na južnem Štajerskem. Zaradi selitev so se oblikovala nova naselitvena jedra koroških Slovencev predvsem na Dunaju, v Gradcu in v drugih večjih avstrijskih mestih. V Avstriji živijo tudi izseljenci iz Slovenije v več generacijah, manjše število političnih beguncev in pregnancev iz Slovenije iz prvih let po drugi svetovni vojni ter številni zdomci, sezonski delavci in v zadnjih dveh desetletjih tudi opazno število čezmejnih dnevnih migrantov. Razen matičnega naroda sestavljajo Slovenci v Avstriji vse skupine slovenskega etničnega telesa: manjšino, izseljence in zdomce.

V preteklosti so Slovence v Avstriji pogosto enačili s "koroškimi Slovenci". Ti so najbolj številčen, organiziran, razmeroma strnjeno naseljen in strukturno najbolj kompleksen del prebivalstva, ki ga zaradi jezikovne, kulturne in narodne pripadnosti enotno imenujemo "Slovenci v Avstriji". Na bistveno širši poselitveni prostor Slovencev v Avstriji so opozorile raziskave o selitveni dinamiki koroških Slovencev. Ugotovljeno je bilo, da se je v zadnjih desetletjih predvsem zaradi socialne preobrazbe veliko Slovencev preselilo v večja koroška mesta in tudi v kraje zunaj Koroške. Vendar sta bila zlasti Dunaj in Gradec že več stoletij privlačna cilja za Slovence iz celotnega etničnega ozemlja, ne le s Koroške in Štajerske. V celoti je bilo območje današnje Avstrije tradicionalno območje priseljevanja Slovencev. Naposled moramo posebej spregovoriti še o zdomcih, saj je Avstrija po številu zdomcev druga najpomembnejša država (za Nemčijo). Tem je treba prišteti še nedoločeno število čezmejnih dnevnih migrantov, sezonskih delavcev, študentov in drugih, ki jim pomenijo nekatera središča, predvsem Dunaj, tisto, kar so pomenila številnim generacijam vse od 14. stoletja dalje: okolje, v katerem se lahko uveljavljajo bolj kot v domačem okolju.

Slovenci v Avstriji spadajo med tiste manjšinske skupnosti, ki so v svoji zgodovini z večinskim narodom preživele skoraj vse oblike sobivanja. Od soseščine in strpnosti v času od poznega srednjega veka do pričetkov narodnega prebujanja v moderni dobi, ko nacionalne ideje v Evropi sploh še ni bilo, do tekmovanja in konkurence v dobi največjega vzpona Habsburške monarhije, kar se je stopnjevalo v politične spopade za prebivalstvo in za ozemlja vse do razpada Avstro-Ogrske. Sledil je vojaški spopad za ozemlje in pozneje še plebiscit, ki je v skladu z določili sentžermenske mirovne pogodbe začrtal današnjo slovensko-avstrijsko mejo. Asimilacijski ukrepi, ki so sledili v letih po plebiscitu, so bili načrtni in nasilni, saj je nova oblast skušala diplomatsko osvojeno ozemlje osvojiti tudi etnično. Leta 1938 je z anšlusom avstrijsko oblast za sedem let zamenjala nacistična Nemčija. Za Slovence so nastopili v vsej zgodovini verjetno najhujši časi: izpostavljeni so bili izrednim ukrepom, od likvidacij do nasilnih preselitev. Stanje je bilo tudi po končani vojni še več let zelo napeto. Oblasti so z nasilnimi asimilacijski ukrepi v upravi, šolstvu in politiki pritiskale na Koroške Slovence. Šele v osemdesetih letih so se pričeli mednacionalni odnosi zaradi sprememb v sami manjšini, večinskem narodu in Evropi vidno izboljševati in prehajati k sožitju in sodelovanju, čeprav je posamična nasprotovanja in spore še mogoče čutiti.

V primerjavi s t.i. "koroškimi Slovenci" se je problematika štajerskih Slovencev obravnavala veliko redkeje, ostale skupine, kot so npr. Slovenci v Gradcu, na Dunaju in drugod, pa so bile komaj kdaj omenjene. Vprašanje Slovencev v Avstriji je bilo tako v znanosti kakor v praksi in v javnosti omejeno na t.i. "koroško vprašanje".

Pripravek podaja nekatere temeljne razsežnosti o življenju Slovencev v Avstriji. Empirični del izvira iz obširne disertacije "Slovenci v Avstriji", kjer smo uporabili rezultate uradnih popisov ter podatke, zbrane s terenskim delom z intervjuji in anketiranjem. Zaradi pomanjkanja prostora se bomo v nadaljevanju omejili predvsem na vsebino, metodologijo in tehnične postopke pa puščamo ob strani. Bralec si lahko te vsebine poišče v disertaciji sami (Zupančič, 1996).

2. Koliko je Slovencev v Avstriji?

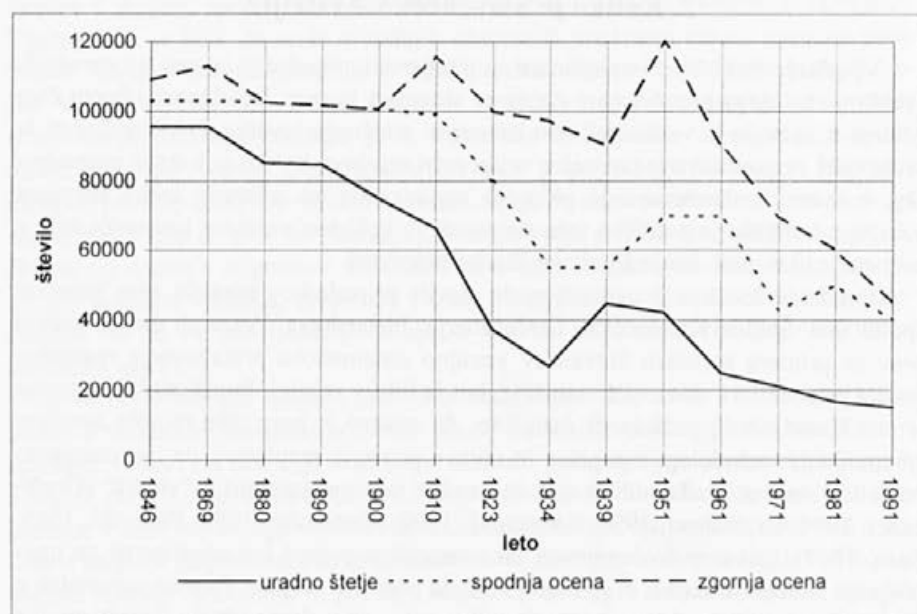
Vprašanje številčnosti manjšinske in izseljenske populacije je eno od osrednjih vprašanj etničnega proučevanja. Za samo skupnost je prav številčnost ključni člen obstoja in razvoja in velikokrat celo kakovosti etničnega bivanja. Od številčnosti in prostorske razporeditve je namreč v veliki meri odvisno, koliko in kakšne gospodarske, kulturne, izobraževalne in politične organizacije ter ustanove lahko skupnost vzdržuje, kolikšna je politična teža skupnosti in kolikšno možnost komuniciranja v lastnem jeziku sploh imajo člani manjšinske skupnosti.

Dosedanje izkušnje z ugotavljanjem števila pripadnikov manjšin niso posebno spodbudne. Študije Klemenčiča, Grafenauerja, Pleterskega, Zorna in drugih kažejo prav na primeru koroških Slovencev vztrajno sistematično prikazovanje manjšega števila pripadnikov slovenske manjšine, kot je bilo v resnici. Popisi so bili neredko le eno izmed orodij pritiska na manjšino. Za analizo je prav tako moteče nenehno spreminjanje metodologije popisov in objave popisnih rezultatov, da ne omenjamo razdelitve na več jezikovnih skupin in uvedbe popisne kategorije "vindiš" (Grafenauer, 1946, Grafenauer, 1990, Klemenčič, 1960, Klemenčič, 1990, Pleterski, 1966, Zorn, 1967). Nekateri so ocenjevali take statistične popise kot neprimerne za ugotavljanje etnične strukture, ki jim torej ne kaže posebno zaupati. Zato so vzporedno z uradnimi popisi Slovenci sami organizirali posebna in cerkvena štetja (šematizme), s katerimi so skušali ovreči uradne podatke in dokazati, da je pripadnikov slovenske manjšine v resnici precej več. Ob tem ne moremo spregledati vedno večje neskladnosti med podatki uradnih popisov na eni ter ocenami števila Slovencev na drugi strani. Ocene temeljijo na različnih terenskih pokazateljih kot so npr. vpis otrok v dvojezične šole ter gospodarsko in kulturno delovanje narodne skupnosti. Ocenjevanje postaja čedalje bolj težavno, saj je prepoznavanje posameznikov v mestnem okolju precej težje kot v vaškem oziroma podeželskem. Toda podrobne primerjalne raziskave so dokazale, da pomenijo statistični popisi zelo strogo merilo, ki lahko zajame le približno tretjino manjšinske populacije na Koroškem, ki jo je pa mogoče dokazati z različnimi terenskimi pokazatelji. Statistični popisi torej ne dajejo pravega

števíla pripadnikov manjšine, posredujejo pa še zadovoljive informacijo o prostorski razširjenosti, načinu poselitve, značilnostih starostne, spolne, izobrazbene in gospodarsko-socialne strukture. Ob kritični presoji so uradni podatki vendarle uporabni, čeprav ne dajejo enostavnega odgovora na najbolj pogosto vprašanje, kolikšna je števílčna moč manjšinske skupnosti (Zupančič, 1993).

Grafikon 1: Primerjava skupnega števila prebivalstva na Koroškem, števila Slovencev po uradnih podatkih ter spodnje in zgornje ocene števila Slovencev v obdobju 1846–1991.

Graph 1: The total number of population in Carinthia, the number of Slovenians according to the official data, and the lowest and the highest assessments on the number of Slovenians in the 1846–1991 period.

Vir: Zupančič, 1996, 147.

Rezultati ljudskega štetja leta 1991 se precej razlikujejo od popisa pred desetimi leti. Medtem ko so pri prejšnjih popisih našli vedno manj slovensko govorečih, se je ob zadnjem popisu število celo rahlo dvignilo. Edino na južnem Koroškem je število slovensko govorečih upadlo, vendar manj kot pri prejšnjih popisih. Števílčno nazadovanje je bilo močno le pri popisni kategoriji "vindiš". Skupno so na območju avtohtone poselitve na Koroškem našli 14.593 in na Štajerskem 246 prebivalcev, v vsej državi pa 20.191. V števílko so zajeti le tisti z avstrijskim državljanstvom. Poleg teh je popis 1991 dokazal še 10.209 oseb s slovenskim občevalnim jezikom brez

avstrijskega državljanstva. Uradna statistika dokazuje 30.400 oseb s slovenskim občevelnim jezikom na celotnem ozemlju Avstrije (podatki ÖSTAT, 1991). Skupno število je mogoče oceniti na najmanj 60.000 v celotni Avstriji. Ocena je približna, saj so možnosti realnega ocenjevanja zunaj Koroške zelo pičle.

3. Današnji način poselitve Slovencev v Avstriji

Podatki starejših popisov se nanašajo predvsem na južno Koroško. Za ostala območja podatkov po občinah pogosto niso objavljali ali pa jezikovne sestave sploh niso ugotavljali. Šele popisa iz leta 1981 in 1991 vsebujeta podatke v vsej Avstriji, s čimer je omogočena vsaj groba ocena obsega in načina današnje poselitve Slovencev v Avstriji ter osnovne strukturne značilnosti te populacije.

Kljub skopim podatkom za popise v letih 1951, 1961 in 1971 je razvidno postopno nastajanje današnjega načina poselitve Slovencev. Njihovo število je v Celovcu, Gradcu in na Dunaju nenehno naraščalo, medtem ko se je skupno število slovensko govorečih zmanjševalo tako na območju avtohtone poselitve na Koroškem in Štajerskem kakor v vsej državi. Splošno številčno nazadovanje je treba v prvi vrsti pripisati asimilaciji, saj so bile selitve predvsem notranje (s podeželja v mesta in v mestno okolico). Nova poselitvena jedra in razpršena poselitve so nastajala ob krčenju obsega avtohtone poselitve in predvsem z naglim zmanjševanjem deleža slovenskega prebivalstva na tem območju. Danes živi zunaj območja avtohtone poselitve približno četrtina slovensko govorečih (približno 5000 oseb), leta 1951 pa jih je bilo le približno 5 % (okrog 2000 oseb). V mestih Celovcu, Gradcu in na Dunaju je bilo pred štirimi desetletji skupno dobrih 200 prebivalcev slovenskega jezika, ob zadnjem popisu pa okrog 4000. Slovenci so se stoletja zgrinjali v našeta mesta, se tam šolali, delali in ustvarjali. Velik del jih je tudi za stalno ostal tam. Navzočnost Slovencev v teh mestih je predvsem rezultat nenehnega priseljevanja in sprotne asimilacije. Tudi po koncu monarhije je bilo Slovencev iz različnih slovenskih pokrajin še precej, kasneje pa so prihajali predvsem s Koroške. Tako vlogo imata Dunaj in Gradec še danes, medtem ko se Celovec zaradi bližine in funkcij predstavlja kot integralni del avtohtonega slovenskega poselitvenega prostora, čeprav ga po uredbi o dvojezičnem šolstvu niso šteli zraven.

Območje, kjer živijo Slovenci, je po navedbah zadnjega štetja bistveno širše, okrepila se je navzočnost v večjih urbanih središčih, izrazit pa je tudi umik na primestne občine. V vseh večjih avstrijskih mestih živi več kot 100 Slovencev, na Dunaju, v Celovcu in Gradcu pa več kot 1000. Slovenci živijo tako že skoraj v vseh političnih okrajih po Avstriji. Še vedno je glavno zgoštitveno območje Slovencev na južnem Koroškem, ki pomeni izhodišče za nova naselitvena jedra. Druga večja zgoštitve je na Štajerskem s središčem v Gradcu in okolici, proti severu pa prehaja v manjše zgoštitveno jedro v starem industrijskem območju ob Murici in Muri med Muerzzuschlagom in Judenburgom.

Tabela 1: Število slovensko govorečih prebivalcev ob uradnih štetjih leta 1951, 1961, 1971, 1981 in 1991 po naseljitvenih območjih v Avstriji.

Table 1: Number of Slovenian speaking people according to the census data of 1951, 1961, 1971, 1981 and 1991, by settling areas in Austria.

Leto	Državljanstvo	Območja poselitve Slovencev							Skupaj
		Koroška skupaj	Območje avtohtone poselitve na		Mesto Celovec	Mesto Gradec	Mesto Dunaj	Drugje v Avstriji	
			Koroškem	Štajersk.					
1951	Avstrijci	19658*4	19556*4	150*7	137*7	39*7	41*7	190*7	19976*1
	Neavstrijci	2876*5	2197*5	314*7	279*7	113*7	20*7	1219*7	3863*2
	skupaj	42095*6	41123*6	464*7	975*7	152*7	61*7	1409*7	43400*3
1961	Avstrijci	0	24911*8	0	0	0	0	0	24911
	Neavstrijci	0	561*8	0	0	0	0	0	561
	skupaj	0	25472*8	0	0	0	0	0	25472
1971	Avstrijci	20966	0	0	0	0	507	0	23572
	Neavstrijci	936	0	0	0	0	435	0	4425
	skupaj	21902	0	0	0	0	942	0	27997
1981	Avstrijci	16552	16371	73	985	566	801	961	18772
	Neavstrijci	543	484	82	219	372	408	1303	2649
	skupaj	17095	16855	155	1177	938	1209	2264	21421
1991	Avstrijci	14850	14593	246	1227	939	1832	2581	20191
	Neavstrijci	1611	1305	371	492	1508	1348	5478	10110
	skupaj	16461	15898	617	1719	2447	3180	8059	30301

Vir: podatki ÖSTAT, 1951, 1961, 1971, 1981, 1991; Zupančič, 1996, 148.

*1 — Na Koroškem so prištete tudi osebe iz kategorij: slovensko-nemško, slovensko-vindiš, vindiš-slovensko, vindiš-nemško in vindiš.

*2 — Prištete so osebe iz kategorij: slovensko-nemško.

*3 — Prištete so osebe iz kategorij: nemško-slovensko, nemško-vindiš (kar so sicer šteli za "nemško").

*4 — Vštete so osebe iz kategorij: slovensko, slovensko-nemško, slovensko-vindiš, vindiš-slovensko, vindiš-nemško, vindiš.

*5 — Vštete so osebe iz kategorij: slovensko, slovensko-nemško, slovensko-vindiš.

*6 — Vse popisne kategorije skupaj.

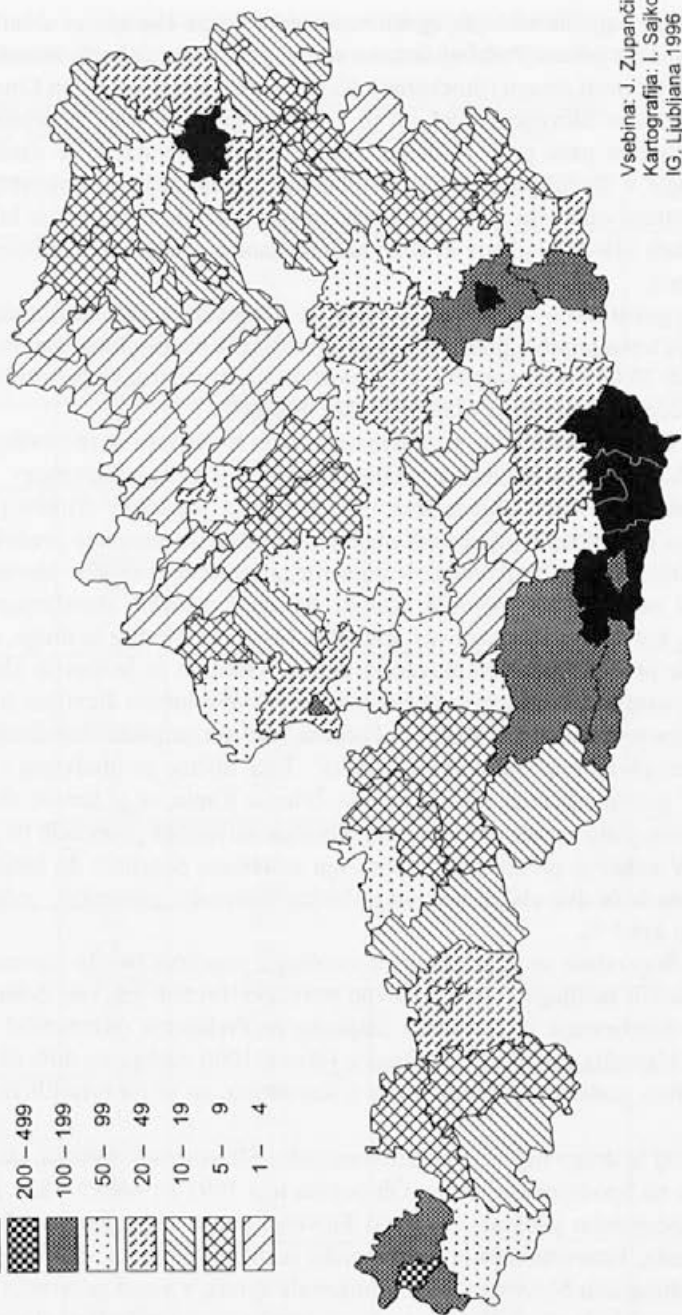
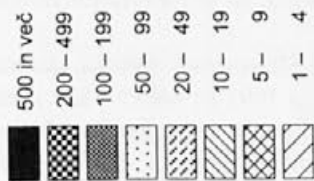
*7 — Upoštevane so samo popisne kategorije: slovensko, slovensko-nemško, slovensko-vindiš, vindiš-slovensko, vindiš-nemško, vindiš.

*8 — Podatki se nanašajo samo na dvojezično ozemlje brez Celovca in Beljaka.

Slika 1: Število slovensko govorečih prebivalcev Avstrije leta 1991. Pregled po političnih okrajih — avstrijski državljani.

Fig. 1: The number of Slovenian speaking inhabitants in Austria in 1991, by political districts — Austrian citizens.

Število oseb

Vsebina: J. Zupančič
Kartografija: I. Sajko
IG, Ljubljana 1996

Vir: OSTAT, Dunaj

Opomba: skupaj jezikovni kategoriji "slovenščina" in "vindiš"

Drugo najpomembnejše zgoštevno jedro je na Dunaju in v bližnji okolici na Spodnjeavstrijskem. Posebej izrazito se širi proti jugu ob južni železnici (Moedling, Baden) ter proti severu (Stockerau). Na Zgornjeavstrijskem razen Linza ni opaznejše koncentracije Slovencev. Več jih je v Salzburgu in okolici, posebno proti jugu, v industrijskem pasu proti Halleinu. Na Tirolskem je vidnejši le ozek pas ob Innu, predvsem v okolici Innsbrucka. Po pomenu in velikosti četrta največja zgoštev je na celotnem območju na Predarlberškem (po uradnih navedbah je bilo ob zadnjem štetju tam 519 državljanov in 1026 nedržavljanov, skupaj torej približno toliko kot v Celovcu).

Ko govorimo o zgoštevni jedrih ter o koncentracijah števila slovensko govorečih, je treba posebej poudariti, da se to nanaša le na absolutno število. V primerjavi z dobrih 20.000 oseb pomeni navzočnost nekaj sto slovensko govorečih opazno zgoštev, čeprav je Slovencev tam manj kot odstotek.

Na območju avtohtone poselitve na južnem Koroškem se je število slovensko govorečih povečalo v občinah z nizkim deležem in številom Slovencev. Porast gre tod pripisati ponovnemu opredeljevanju k slovenski jezikovni skupini (statistično). V Celovcu in v bližnjih primestnih občinah se je število povečalo predvsem zaradi doseljevanja, čeprav tudi učinkov ponovnega opredeljevanja k slovenski jezikovni skupini ne moremo izključiti. Zaradi številnih nemških doseljencev so nekatere občine, kot so npr. Kotmara vas, Žihpolje, Loga vas, Hodiše in druge, skoraj povsem izgubile prvotno pretežno slovenski značaj. Obenem se je število slovensko govorečih zmanjšalo v nekaterih občinah z večjim absolutnim številom in deležem slovenskega prebivalstva v Rožu in Podjuni, kar gre pripisati asimilaciji, še posebno med pripadniki popisne skupine "vindiš". Take občine so predvsem v Rožu in Podjuni. V goratih občinah, kot sta Sele in Železna Kapla, se je število slovensko govorečih zmanjšalo zaradi odseljevanja, odstotek slovensko govorečih pa je ostal skoraj enak. V celoti je prišlo tudi na območju avtohtone poselitve do izrazite razpršitve, saj imata le še dve občini več kot polovico slovensko govorečih, polovica občin pa že manj kot 5 %.

Na Štajerskem se je na območju avtohtone poselitve število slovensko govorečih po podatkih zadnjega popisa ponovno povečalo. Pri tem gre vsaj deloma za rast tudi zaradi doseljevanja iz slovenske Štajerske in Prekmurja (Klemenčič Matjaž, Olas, 1994). Največja zgoštev je v Gradcu (skoraj 1000 oseb) in v širši okolici tega mesta. Veliko graških Slovencev izvira s Koroške in so se tja priselili zaradi študija in dela.

Dunaj je drugo največje naseljeno jedro Slovencev v Avstriji, skupno z bližnjo okolico na Spodnjeavstrijskem. Ob popisu leta 1991 so našli 1832 oseb s slovenskim občevalnim jezikom. Dunajski Slovenci imajo večstoletno tradicijo bivanja v tem mestu, kateremu so kot predstavniki različnih poklicev dali trajen pečat. Skupnosti dunajskih Slovencev so se oblikovale sproti, v vsaki generaciji posebej. Izvirajo z različnih območij slovenskega etničnega ozemlja ne glede na današnje politične meje (Dunaj in Slovenci, 1994).

Tabela 2: Število slovensko govorečih prebivalcev ob popisu leta 1991 po avstrijskih zveznih deželah ter v Gradcu in Celovcu, glede na spol in državljanstvo.

Table 2: Number of Slovenian speaking people as to sex and citizenship according to the 1991 census, by Austrian provinces and at Graz and Klagenfurt.

Dežela	Spol	Avstrijski državljani	Brez avstrijskega državljanstva	Skupaj
Gradiščanska	M	22	65	48
	Ž	43	74	117
	Skupaj	65	139	165
Koroška	M	6712	1022	7734
	Ž	7250	589	7839
	Skupaj	13962	1611	15573
Spodnja Avstrija	M	205	688	893
	Ž	253	344	597
	Skupaj	458	1032	1490
Zgornja Avstrija	M	127	665	792
	Ž	126	259	385
	Skupaj	253	924	1177
Salzburška	M	127	338	465
	Ž	183	220	403
	Skupaj	310	558	868
Štajerska	M	615	2034	2649
	Ž	1080	814	1894
	Skupaj	1695	2848	4543
Tirolska	M	80	403	483
	Ž	122	321	443
	Skupaj	202	724	926
Predarlberška	M	148	562	710
	Ž	188	464	652
	Skupaj	336	1026	1362
Dunaj	M	832	763	1595
	Ž	993	584	1577
	Skupaj	1825	1347	3172
"vindiš"	M	390	0	390
	Ž	498	0	498
	Skupaj	888	0	888
Avstrija	M	8708	6540	15248
	Ž	11357	3669	15026
	Skupaj	20177	10209	30274
Celovec	M	531	323	854
	Ž	687	169	856
	Skupaj	1218	492	492
Gradec	M	341	1015	1356
	Ž	598	493	1689
	Skupaj	939	1508	3045

Vir: ÖSTAT, 1991.

Četrta večja zgotovitev Slovencev v Avstriji je na Predarlberškem, kjer je po podatkih zadnjega popisa živelo več kot 500 oseb slovenskega jezika in poleg tega še več kot 1000 tistih brez avstrijskega državljanstva. To skupino sestavljajo večinoma izseljenci in zdomci iz Slovenije, kar se razločno vidi po izobrazbeni in socialni sestavi. V drugih avstrijskih zveznih deželah živijo Slovenci večinoma v mestih in industrijskih ter turističnih krajih. Nekateri izvirajo s Koroške, drugi pa so izseljenci iz Slovenije.

Spolna sestava nam razkriva še eno podrobnost. Med slovensko govorečimi z avstrijskim državljanstvom je več žensk kot moških, pri nedržavljanih pa je ravno obratno. Očitno gre pri tem za večje število mešanih zakonov, v katerih se jezik in identiteta v prvi generaciji še zadrži ne glede na jezikovno okolje, v katerem posameznik živi, težje pa je to prenašati na otroke.

V letih od 1981 do 1991 se je močno povečalo tudi število slovensko govorečih brez avstrijskega državljanstva. Ti so predvsem zdomci, ki v Avstriji bivajo in delajo začasno. Nekateri zdomci se kasneje odločijo tudi za trajno naselitev v Avstriji in iz zdomcev postanejo izseljenci.

Število oseb brez avstrijskega državljanstva je v letih od 1951 do 1981 nihalo (upoštevajoč, da za leto 1961 ni ustreznih podatkov) med 2600 in 4400, leta 1991 pa se je povečalo skoraj za štirikrat (na 10.110), kar pomeni tretjino vseh slovensko govorečih v Avstriji. Hkrati se je močno spremenilo tudi težišče poselitve. Leta 1951 je na avtohtonem območju na Koroškem in Štajerskem prebivalo dve tretjini izmed 3863 oseb brez avstrijskega državljanstva, leta 1981 izmed 2649 oseb brez avstrijskega državljanstva dobra petina in leta 1991 izmed 10.100 oseb brez avstrijskega državljanstva le še okrog šestina (16%). Nasprotno se je povečeval delež nedržavljanov v mestih (Dunaj, Gradec, Celovec), od desetine leta 1951 na več kot tretjino leta 1981 (38%) in leta 1991 le malo manj (tretjina). Slednji je bil sicer vštet že pri območju avtohtone poselitve. Prav tako se je ves čas povečevalo število Neavstrijcev na območjih avtohtone poselitve in zunaj omenjenih mest. Leta 1951 je znašalo še slabo tretjino (32%), leta 1981 že skoraj polovico (49%) in leta 1991 več kot polovico (54%). Ta pregled utegne biti zelo varljiv glede absolutnega števila, saj do leta 1971 niso objavljali podatkov za celotno državno ozemlje. Zdomci živijo predvsem v območjih urbanega značaja, kjer je več možnosti za delo, in v obmejnem pasu na Koroškem in Štajerskem. Bližina igra pri izbiri kraja zaposlitve pomembno vlogo (Zupančič, 1996, 163–182).

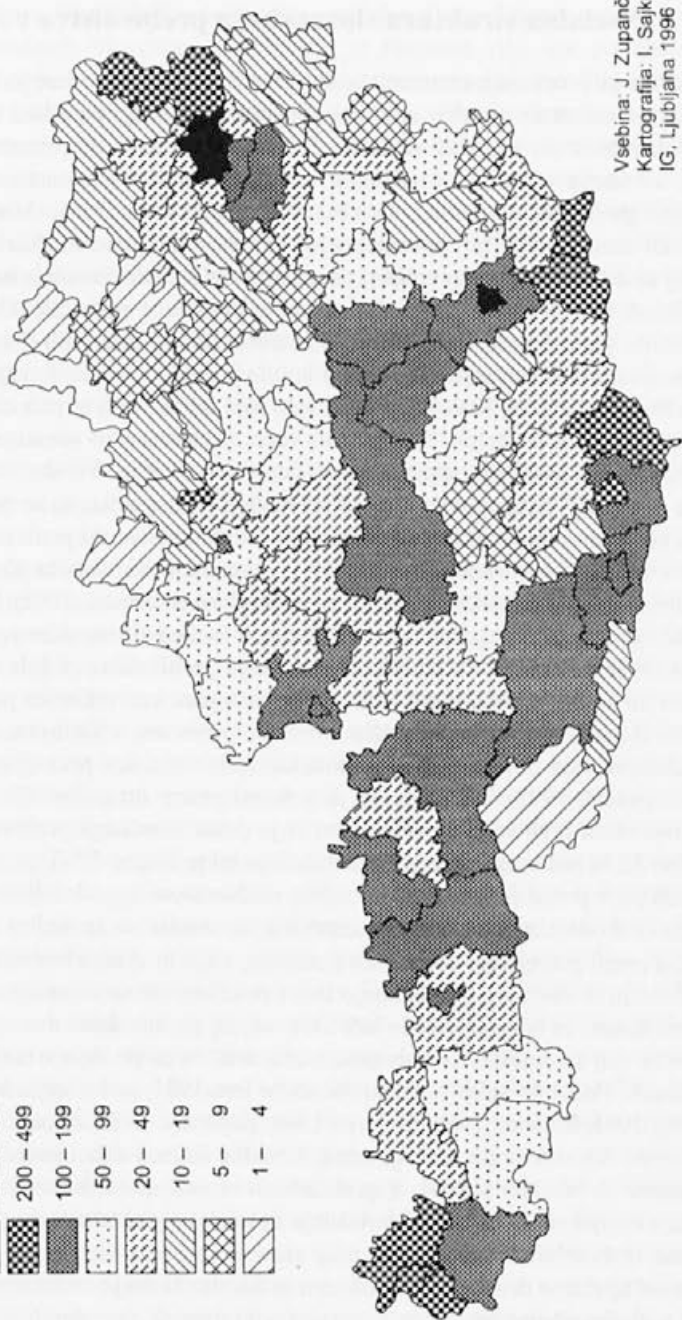
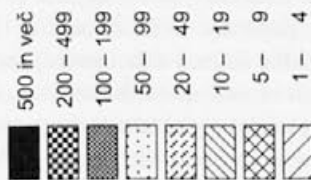
Posebno skupino slovenskega prebivalstva sestavljajo prekomejni dnevni migranti. Mnogi so zaposleni tudi na črno. Zlasti iz slovenske Štajerske se je po propadu številnih industrijskih podjetij sprostilo veliko delovne sile. Dnevno se vozijo na delo vse do Gradca in okolice. Ta oblika čezmejnega zaposlovanja je na Koroškem manj pogosta, ni pa neznana.

Slika 2: Število slovensko govorečih prebivalcev Avstrije leta 1991. Pregled po političnih okrajih — osebe brez avstrijskega državljanstva.

Fig. 2: The number of Slovenian speaking inhabitants in Austria in 1991, by political districts — persons without Austrian citizenship.

Število oseb

Vsebina: J. Zupančič
Kartografija: I. Sajko
IG, Ljubljana 1996

Vir: ÖSTAT, Dunaj

Opomba: skupaj jezikovni kategoriji "slovenščina" in "vindiš"

4. Socialna struktura slovenskega prebivalstva v Avstriji

Število in prostorska razmestitev slovenskih prebivalcev, kot jo prikazuje statistika, je po eni strani rezultat selitvene dinamike, po drugi pa odraz tudi spremenjenih izobrazbene in socialne sestave. Želja po izobrazbi in primernem delovnem mestu, združena včasih še z osebnimi razlogi, je mnoge slovenske Korošce (in ne samo te!) gnala proč od doma, v Gradec in še pogosteje na Dunaj. Mnogi so študijska leta v teh mestih podaljšali in se naposled tam za stalno naselili. Socialni preobrazbi so torej sledile selitve, ki so v nekaj desetletjih oblikovale današnja nova poselitvena jedra in ob tem nekoliko izpraznilo območje avtohtone poselitve. Očitno obmejna, razmeroma slabo urbanizirana Koroška ni imela dovolj ustreznih delovnih mest, kar je še pospešilo odseljevanje. Slovencem je bilo v mnogih poklicih težje pričenjati poklicno uveljavljanje na Koroškem in so zato raje izbrali bolj strpno okolje Dunaja in drugih avstrijskih predelov. Na splošno večja prostorska in socialna mobilnost sta torej povzročila nastanek razpršenega slovenstva v Avstriji. Vendar sta bila prav izobrazba in temu ustrezen poklic tista, ki sta mnogim omogočila, da so tako v domačem okolju kot v povsem nemškojezičnih mestih zadržali slovenski jezik in identiteto.

Še v šestdesetih in sedemdesetih letih je slovenska manjšina na Koroškem veljala za pretežno delavsko-kmečko in hkrati za podeželsko (Zupančič, 1992). Leta 1981 so se že pokazale precejšnje spremembe, vendar je bilo med slovenskim prebivalstvom na Koroškem še več kot 20 % kmečkega (od vsega prebivalstva dežele približno 9 %), medtem ko so bili v ostalih poklicih slabše zastopani kot večinsko prebivalstvo. Do socialne izenačitve je že tedaj prišlo v mestih, predvsem v Celovcu, saj je bil delež izobražencev med Slovenci enak in ponekod celo večji kot pri večinskem prebivalstvu (Zupančič, 1992). Zadnji popis je pokazal precej drugačno sliko. Med slovensko govorečimi prebivalci na Koroškem se je delež kmečkega prebivalstva znižal na približno 12 % (od vsega prebivalstva dežele je bil približno 7 %), pri vseh drugih dejavnostih pa je prišlo do izenačenja. Razlike med mestom in podeželjem se spričo urbanizacije in modernizacije slednjega zmanjšujejo, vendar so še vedno znatne. Urbana območja imajo precej višji delež oseb s srednjo, višjo in visoko izobrazbo, medtem ko na podeželju še marsikje prevladujejo tisti s poklicno ali samo osnovno šolo. Po izobrazbeni sestavi se od vseh močno loči Celovec, saj jih ima dobri dve tretjini slovensko govorečih vsaj srednješolsko izobrazbo, več kot 80 % pa jih dela v različnih terciarnih dejavnostih. Podobno sliko je imelo mesto že leta 1981, sedaj se je le še stopnjevala (Ibounig, 1983, Reiterer, 1986, Reiterer, 1996, Zupančič, 1993, Zupančič, 1996).

Skupine Slovencev po Avstriji zunaj Koroške se med seboj precej razlikujejo po izobrazbeni in socialni sestavi. V podeželskih območjih na Štajerskem, Zgornje- in Spodnjeavstrijskem še marsikje prevladuje delavsko prebivalstvo z osnovnošolsko in poklicno izobrazbo. V celoti kaže tako slovensko prebivalstvo kot večinski narod značilnost terciarne družbe. Na Tirolskem in Salzburškem je izobrazbena sestava podobna naštetim območjem, le da je nekaj večji odstotek zaposlenih v terciarnih dejavnostih. Med slovenskim prebivalstvom na Predarlberškem pa še vedno prevladujejo

industrijski delavci. Resda je Predarlberško najbolj industrializirani predel Avstrije, toda delež zaposlenih Slovencev v industriji je bistveno višji kot pri večinskem prebivalstvu. Slovenci na Predarlberškem so predvsem priseljenci iz Slovenije, ki so se sem priselili v šestdesetih in sedemdesetih letih, in njihovi potomci. Ti so prepoznani po izobrazbeni in poklicni sestavi, mlajša generacija pa praviloma dosega višjo izobrazbeno raven in je tudi v večji meri zaposlena v uslužnostnih dejavnostih.

Po socialni in izobrazbeni sestavi posebej izstopa Dunaj z najbližjo okolico, ki v mnogočem spominja na strukturo Slovencev v Celovcu. Po izobrazbi prevladujejo tisti z višjo, visoko in srednješolsko izobrazbo, zaposleni pa so predvsem v različnih terciarnih dejavnostih. Slovence na Dunaju najdemo v sicer skoraj vseh poklicih, vendar po izstopajo predvsem poklici v umetnosti, znanosti, kulturi, trgovini, zdravstvu, bančništvu in sorodnih dejavnostih. Skupnost dunajskih Slovencev sestavljajo tako koroški Slovenci kot priseljenci iz Slovenije. Veliko izobražencev predvsem v gospodarskih dejavnostih ter v kulturi je tudi v Gradcu, čeprav po deležu ne izstopajo posebej. Zaradi številnih priseljencev iz Slovenije je največ delavcev s poklicno, osnovnošolsko ter deloma še srednješolsko izobrazbo.

V celoti torej izstopajo tri pomembnejše zgojitve slovenskih izobražencev, in sicer Celovec, Gradec in Dunaj, kar je odraz precejšnje urbanizacije avtohtonih, predvsem koroških Slovencev, toda hkrati tudi funkcij omenjenih mest za Slovence. Očitno obstaja potreba po slovensko govorečih zastopnikih podjetij, pravniki, bančniki, trgovci, diplomati. Zaradi znanja jezika so iskani predvsem v tistih dejavnostih, ki imajo več stikov s slovanskimi deželami v srednji in vzhodni Evropi.

To se še posebej kaže pri osebah brez avstrijskega državljanstva. Medtem ko drugod po Avstriji prevladujejo tisti z nižjo kvalifikacijo, ki delajo kot delavci v proizvodnji in različnih storitvenih dejavnostih, najdemo na Koroškem, v Gradcu in na Dunaju visokokvalificirane, ki delajo v trgovini, bančništvu, zavarovalništvu, kot prevajalci in pravniki. To zelo nazorno dokazuje potrebnost slovenskega jezika v obmejnem prostoru in v najpomembnejših gospodarskih središčih. Ob koncu osemdesetih let se je t.i. nakupovalni turizem izredno razširil. Kraji, kot so Pliberk, Labot, Lipnica in Radgona in za bolj zahtevne še Beljak, Celovec in Gradec, so dobili izjemno veliko čezmejno potrošniško zaledje v Sloveniji, na Hrvaškem in v Bosni. Tedaj so nakupovali zlasti blago široke potrošnje v velikih količinah, zato so se pojavile nagle potrebe po osebah z znanjem slovenščine. V tem času so v avstrijskih bankah mnogi nalagali svoje prihranke ali sklepali zavarovalne pogodbe. Nakupi elektrone, strojev, računalnikov, računalniške opreme in programske opreme so zahtevali kvalificirano delovno silo, večšo obeh jezikov, stroke in zakonodaje ter s poznavanjem navad in miselnosti na obeh straneh meje. Iskani so postali tehnični inženirji, ekonomisti, pravniki in prevajalci (Zupančič, 1996, 164–187). Domnevamo, da je bilo na črno teh pojavov še več, vendar so tudi uradni podatki dovolj zgovorni. Klasično izseljeništvu se je tako predvsem v obmejnem prostoru spremenilo v pospeševalca čezmejnega sodelovanja in s tem pričelo prevzemati vlogo, ki je sicer najbolj primerna za pripadnike organizirane manjšine.

5. Vprašanje identitete je vprašanje etničnega obstoja Slovencev v Avstriji

5.1 Vsebina identitete Slovencev v Avstriji

Identiteta je najboljšežnejša sestavina etničnosti in pomeni ključ etničnega preživetja Slovencev v Avstriji. Vsebino narodne identitete sestavlja pet sestavin, ki si sledijo v ohlapnem zaporedju: kulturno-jezikovna, zgodovinska, prostorska, gospodarsko-socialna in politična. Zunanja objektivna znaka (prvini) sta jezik in prepoznavna kultura — poleg samega opredeljevanja ter narodne zavesti. Narodna zavest pomeni nenehno subjektivno odločanje za vzdrževanje in ohranjanje narodne identitete. Biti "zaveden Slovenec" pomeni izpovedovati se, predstavljati in izjasnjevati se kot Slovenec, pomeni razumeti objektivne znake slovenstva (narodne identitete) kot vrednoto in jih zavestno ohranjati. V tem primeru je mogoče subjektivno obstajati "Slovenec" tudi v primeru, ko pogoji ohranjanja prvin narodne identitete niso ugodni in ko pri posamezniku zasledimo le še manjši del prvin, ki so značilnost slovenske narodne identitete. Pripadnik manjšine mora za subjektivno sprejeto vrednoto "slovenskosti" storiti več kot pripadnik večinskega naroda. Ob tem nujno sprejema tudi objektivne in morda tudi subjektivne prvine identitete večinskega naroda. Opredeljevanje za pripadnost k nekemu narodu pomeni v bistvu le poznavanje vsebine identitete, pomeni torej subjektivno sprejemanje objektivnih lastnosti, okoliščin, vsebin in norm, ki veljajo v skupnosti, kateri želi posameznik pripadati. Da bi lahko še govorili npr. o "Slovenecu", mora ta imeti vsaj nekaj objektivnih in (ali) subjektivnih prvin slovenstva. Te si posameznik pridobiva, spreminja in izgublja v procesu socializacije, ki poteka vse življenje (Zupančič, 1996, 61–67).

Pri terenski raziskavi o vsebini identitete smo med intervjuvanci dobili rezultate, ki jih prikazujeta tabela in grafikon. Posebej smo ločili, ali se omenjene prvine (sestavine) pojavljajo v celoti ali le delno.

Jezik je pri tem gotovo najbolj prepoznavna, izpostavljena in obenem vsebinsko najbolj bogata prvina — sestavina narodne identitete. Jezik je hkrati tista prvina, ki ga upošteva uradna avstrijska statistika (žal le občevalni jezik), in tako številčnost, način poselitve in strukturo Slovencev presojava le po tistih, ki so se ob popisu izjasnili kot slovensko govoreči. Jezikovno-kulturna in zgodovinska (izvor) sta osnovni, izhodiščni sestavini: v različnih oblikah ju ima velika večina vprašanih, vendar ju subjektivno nekateri ne sprejemajo kot "svoje". Po izvoru, jeziku in kulturi je torej Slovencev več, kot se jih subjektivno priznava. To je zelo značilna lastnost skoraj vseh manjšinskih skupnosti. Kolikšna bo razlika med objektivnim in subjektivnim, je odvisno od meril, ki jih uporabljamo pri za ugotavljanje etničnosti. Statistični popisi zaradi zelo strogih meril (upoštevan je občevalni jezik) izkazujejo le tretjino populacije, ki jo je bilo mogoče ugotoviti s pomočjo različnih terenskih kazalcev (prim. Zupančič, 1993, 232–233). V našem primeru so razlike majhne, ker smo z intervjuji zajeli povečini "aktivne" Slovence.

Ostale tri sestavine se sicer opazno ločijo med seboj, vendar jim je skupen precej višji delež subjektivnega sprejemanja posameznih znakov, kot pa jih v resnici imajo. V tem primeru so "Slovenci" v večji meri po lastnih, subjektivnih merilih. Zlasti pri preseljenih na območja zunaj Koroške postopoma krnijo zveze in odnosi z izvirnim območjem. V Gradec in na Dunaj odhajajo zaradi študija ter nabiranja prvih poklicnih izkušenj. Mnogim postaneta mesti drugi dom, ko se za stalno naselijo tam. V določeni (delni) meri se povezanost z izvirnim območjem še ohranja s tesnimi sorodstvenimi vezmi ali lastniškimi razmerji. Toda subjektivno jih večina opredeljuje Koroško še vedno kot "svojo", ker so od tam "doma".

Tabela 3: Subjektivni in objektivni znaki slovenske identitete po posameznih sestavinah pri proučevani skupini avstrijskih Slovencev.

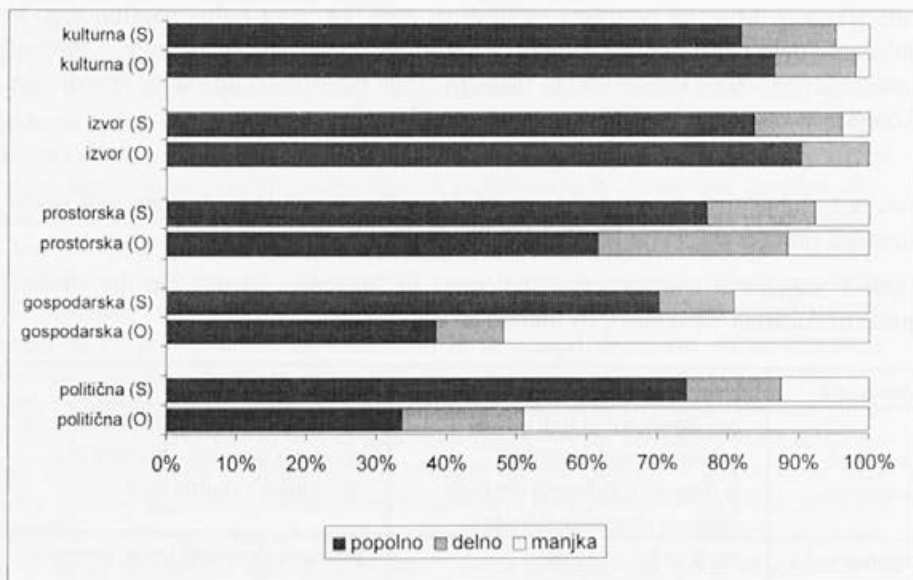
Table 3: Subjective and objective indicators of Slovenian identity in the studied group of Austrian Slovenians, by individual components.

Sestavina	Objektivni znaki	Subjektivni znaki
kulturno-jezikovna	<ul style="list-style-type: none"> – zna slovensko in tudi govori slovensko vsaj v družini – je dejaven v kulturnih društvih – obiskuje slovenske prireditve 	<ul style="list-style-type: none"> – sprejema slovenščino kot svoj jezik – sprejema slovensko kulturo, ima slovensko kulturno zavest
zgodovinska (izvor)	<ul style="list-style-type: none"> – starši so bili Slovenci – predniki so bili (vsaj deloma) Slovenci 	<ul style="list-style-type: none"> – priznava slovenski izvor, korenine – sprejema slovenski zgodovinski spomin, mite in zavest
prostorska	<ul style="list-style-type: none"> – živi na območju avtohtone slovenske poselitve – je osebno, materialno in sorodstveno vezan na območje avtohtone poselitve 	<ul style="list-style-type: none"> – Slovenijo ima za "matico" – sprejema območje avtohtone poselitve za "domovino"; čuti se koroškega Slovenca pa tudi Korošca
gospodarsko-socialna	<ul style="list-style-type: none"> – sodeluje v gospodarski strukturi manjšine ali Slovenije – delo je povezano s slovensko skupnostjo: "poklicni Slovenci" 	<ul style="list-style-type: none"> – sprejema gospodarsko razsežnost slovenstva tako v Avstriji kot širše in jo ima za "svojo"
politična	<ul style="list-style-type: none"> – sodeluje v političnem življenju manjšine ali Slovencev sploh na kakršenkoli način – je volilec pri volitvah v politične strukture, ki imajo tudi slovensko obeležje 	<ul style="list-style-type: none"> – slovenstvo zavestno sprejema kot politično skupnost, bodisi v okviru manjšine ali tudi širše

Vir: intervju, 1995, N=104; Zupančič, 1996, 274.

Grafikon 2: Koliko objektivnih in subjektivnih prvin imajo intervjuvanci pri posameznih sestavinah narodne identitete.

Graph 2: Number of objective and subjective elements of the interviewed persons in the individual components of national identity.

Opombe: (O) — objektivne prvine; (S) — subjektivne prvine.

Vir: intervju, 1995, N=104, Zupančič, 1996, 276.

Izmed vseh sestavin je najšibkejša gospodarsko-socialna; ugotoviti jo je bilo mogoče le pri slabi polovici. Podatek zgovorno kaže na smer gospodarske integracije v večinsko družbo; lastno manjšinsko gospodarstvo postopoma izginja oziroma se čedalje bolj omejuje na posamezne slovenske gospodarske ustanove, ki nudijo delo in preživetje. Odstotek tistih, ki nosijo objektivne znake gospodarske sestavine slovenske identitete, je zaradi opaznega števila t.i. "poklicnih Slovencev" še dokaj visok. V pogovorih so mnogi navajali, da je vprašanje manjšinskega gospodarstva kljub zelo ugodni socialni sestavi pereč problem. Subjektivno so sogovorniki ocenjevali gospodarsko sestavino kot "svojo", torej manjšinsko, še precej višje — skoraj 80 % naj bi jo imelo.

Za zadnjo, politično sestavino veljajo podobne značilnosti kot za gospodarsko; približno polovica jih premore objektivne, več kot štiri petine pa slovensko skupnost tudi subjektivno sprejema kot "svojo". Pri politični sestavini je ločevanje na objektivne in subjektivne prvine zelo težavno opravilo.

Zmanjševanje objektivnih in subjektivnih znakov pri posameznih sestavinah identitete zgovorno kaže na spreminjanje slovenske identitete ali celo na njeno izgubljanje. V zgornjem primeru gre v večji meri za okrnitev identitete; zaradi vključenosti v gospodarsko in politično življenje večinske družbe se izgubljajo predvsem objektivne prvine obeh sestavin. Določen del manjšine postaja dejansko vse bolj le jezikovno in kulturno opredeljena skupnost, ki se zaveda svojega izvora, medtem ko je gospodarsko in politično ter zaradi razseljevanja tudi prostorsko krepko odmaknjena in odtujena. Slednjič načenja asimilacija tudi jezik in kulturo. Ali povedano drugače: manjšinska skupnost se mora zaradi ogroženosti objektivnih prvin gospodarske in politične sestavine narodne identitete dodatno ozirati na jezik in kulturo ter vzgojo zavesti pripadnosti, če hoče etnično preživeti.

5.2 Večplastnost identitete pri Slovencih v Avstriji

Pripadnik manjšine bo torej v procesu socializacije sprejemal vsebine lastne narodne identitete (svoje izvorne skupine, iz katere izvira sam oziroma izvirajo njegovi predniki) in nacionalne države večinskega naroda oziroma družbe, v katero je vključen preko različnih gospodarskih, političnih, izobraževalnih in kulturnih ustanov. Proces socializacije zaradi te dvotirnosti objektivno pelje tudi v večplastnost identitete. Hkratno pojavljanje več identitet podobnega ranga je druga značilnost identitete pripadnikov manjšin. Medtem ko si pri pripadnikih večinskega naroda identitete sledijo od osebne, družinske, lokalne, regionalne, deželne do narodne kot najbolj kompleksne, so pripadniku manjšine v procesih socializacije posredovane prvine tako lastne etnične oziroma narodne (manjšinske) kot državne (vzeta tudi kot nacionalna v smislu državnosti) identitete in zato tudi zavest o njej. Hkratno pojavljanje več identitet se je doslej v strokovni družboslovni literaturi razmeroma redko omenjalo (Južnič, 1993; Smith, 1991).

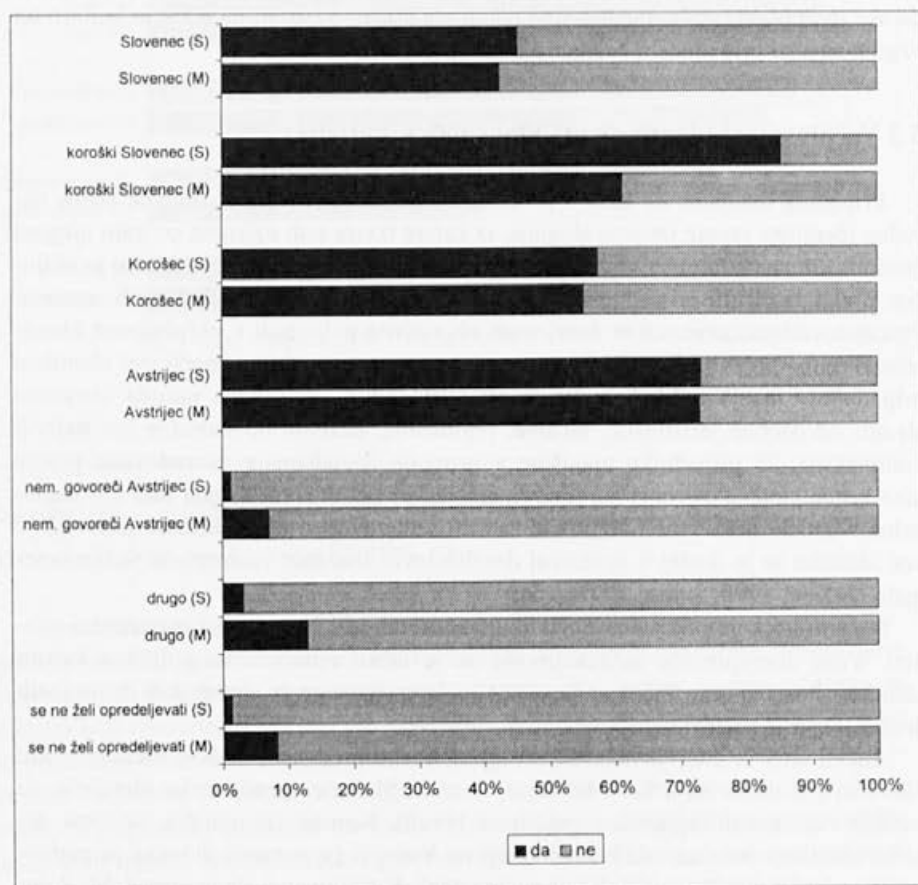
Na grafikonu je prikazano pojavljanje različnih identitet pri isti proučevani skupini. Vsak intervjuvanec in anketiraneec se je lahko opredelil za poljubno število identitet. Posebej smo ločili anketirance in intervjuvance iz slovenskih in mešanih družine (kjer je partner nemškojezičen).

Anketiranci in intervjuvanci so se opredeljevali predvsem za štiri identitete: kot Slovenci (ne glede na državo bivanja), koroški Slovenci (manjšinska identiteta, ki vsebuje narodno in regionalno značilnost hkrati), Korošci (regionalna oziroma deželna identiteta brez narodnih implikacij) in Avstrijci (v pomenu državne pripadnosti, ki je lahko opredeljena tudi kot nacionalna). Kot Slovenci sta se opredelili dobri dve petini vprašanih. Razlika med tistimi, ki izvirajo iz slovenskih družin, ter tistimi, ki izvirajo iz mešanih družin, je komaj zaznavna. Največ se jih je opredelilo kot "koroški Slovenci", čeprav izvira približno desetina iz Slovenije ter jih tretjina živi na Dunaju in v Gradcu. Odstotek je posebno visok pri osebah, ki živijo v čistih slovenskih družinah. Dobra polovica se jih je ne glede na družinske jezikovne raz-

mere opredelila za "Korošce" in tri četrtine kot "Avstrijci". Tudi pri zadnjih so razlike med mešanimi in slovenskimi družinami zelo majhne. Slaba desetina se jih je uvrstila tudi v krog nemškogovorečih Avstrijcev, približno 15 % pa jih je navedlo različne druge identitete, od lokalnih in regionalnih do "Evropejcev" in "kozmpopolitov". Pri tem gre večinoma za osebe iz mešanih zakonov ali pa za samske. Desetina se jih večinoma iz osebnih razlogov ni želela opredeljevati.

Grafikon 3: Večplastnost identitete anketirancev in intervjuvancev.

Graph 3: Multilayered identities of the interviewed persons.

Opombe: (M) izvirajo iz mešanih družin; (S) — izvirajo iz slovenskih družin.

Vir: anketa 1, 1995, intervju, 1995, N=362; Zupančič, 1996, 278.

Iz prikazanega je jasno razvidno, da se večji del anketirancev hkrati opredeljuje za "koroške Slovence" in "Avstrijce" ter v nekoliko manjši meri, vendar še zelo izra-

zito za "Slovence" in za "Korošce"; združujejo torej dve identiteti: slovensko in avstrijsko. To potrjuje tudi nekaj nižji odstotek opredeljenih za "Slovence", torej za pripadnike naroda, ki ga razmejujejo politične meje. Regionalna oziroma deželna opredelitev za "Korošce" potrjuje močno regionalno pripadnost. Nekateri se opredeljujejo tudi kot "Dunajčani" in "Gradčani", vendar to izvira bolj iz stvarnih odnosov kot čustvene navezanosti na ta prostor. V hierarhiji prikazanih identitet so jih sogovorniki uvrstili nekoliko nižje.

Ob tem se zastavlja izizzivalno vprašanje, v kakšnem odnosu so si navedene identitete. Sogovorniki so razmeroma pogosto navajali nekakšno vzporednost avstrijske in koroškoslovenske (in tudi slovenske) identitete in nobeni niso dajali očitne prednosti. Vendar se opredeljujejo za "Avstrijce" iz drugačnih razlogov in celo na drugačen način kot za "Slovence". Slovenci so zaradi jezika, kulturne pripadnosti, čustvene navezanosti, izvora, torej spleta objektivnih in subjektivnih prvin, za Avstrijce pa se opredeljujejo predvsem iz stvarnih razlogov: državljanstva in s tem povezanih državljanskih pravic in dolžnosti, vključenosti v gospodarski, kulturni, politični izobraževalni in medijski svet avstrijske družbe, sprejemajo v svetu razpoznavne avstrijske državne simbole. Večinoma so ponosni, da živijo v Avstriji, ki je prepoznavna kot alpska dežela, urejena, z visokim življenjskim standardom, visoko ravni socialne in pravne varnosti, demokratična in ugledna. Prav tako ima veljavo istovetenje z avstrijsko kulturo (ki je rezultat prizadevanj precej širšega prostora od današnjega državnega okvira). Avstrijska identiteta je tako znak aktivnega sprejemanja danih razmer, odsev stvarnosti in koristnosti. Je funkcionalna in v smislu državljanske lojalnosti tudi pričakovana.

Drugi so navajali zgodovinsko pogojenost prepletanja obeh identitet, ker da je to že politična, gospodarska in kulturna tradicija, izvirajoča še iz skupne mnogonacionalne države — habsburške monarhije. Ta naj bi bila nadnacionalna in take lastnosti pripisujejo tudi sedanji avstrijski naciji. Slovenstvo in avstrijstvo naj bi bilo po mnenju teh medsebojno pogojeno, pri čemer postavljajo svoje jezikovno-kulturno slovenstvo ob bok političnega avstrijstva.

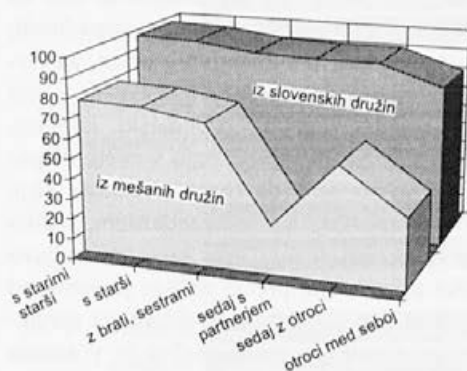
Avstrijstvo in slovenstvo si nista v nasprotju niti si nista v hierarhičnem odnosu, temveč sta si vzajemna. Občutijo ju kot celoto, ki je nima smisla deliti. Avstrijstvo sprejemajo v celoti, vendar to ne sme nasprotovati njihovem slovenstvu in ga ovirati (obratno skoraj ne pride v poštev). Obenem se jasno zavedajo, tako kot tisti iz prej omenjene skupine, da je za slovensko identiteto potreben določen napor in aktivno delo, ker socializacijska moč zunanjih dejavnikov že tako odločno prevladuje.

5.3 Jezik in identiteta

Intervjuvanci so v pogovorih izmed vsebin slovenske identitete povsem jasno in nedvoumno postavljali na prvo mesto slovenski jezik, ki je po njihovem osnovni razpoznavni znak navzven in povezovalac navznoter. Je kultura, filozofija, simbol in

smisel. Nanj se morajo navezovati še druge prvine: široko pojmovana kultura, narodna zavest, zavest politične pripadnosti, zavest o bivanju v skupnosti, da ne omenjamo vseh objektivnih elementov, ki so bili že nekajkrat poudarjeni. Bivanje v skupnosti mora biti funkcionalno, sicer jezik izgubi eno od svojih osnovnih nalog. Ti torej nasprotujejo individualizaciji, ker po njihovem pelje v asimilacijo. Funkcijo jezika in kulture postavljajo še višje, ker se na drugih področjih, še posebno v okviru gospodarske in politične sestavine, čuti velik primanjkljaj.

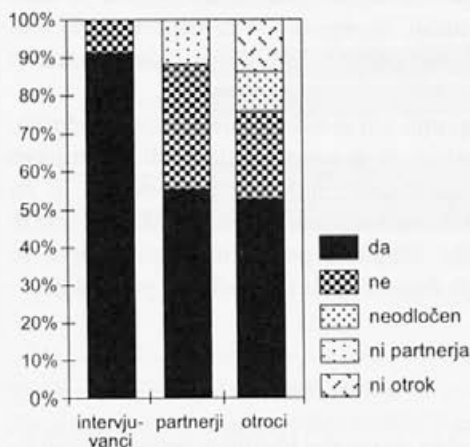
Ogroženost jezika je zato tudi usodno vprašanje identitete in s tem vprašanje preživetja dela slovenskega naroda. Kako tesno je povezana usoda slovenskega jezika in identitete, kaže naslednja grafikona. Komentar je skoraj odveč.

Grafikon 4: Spreminjanje rabe slovenščine v družini po generacijah. Intervjuvanci in anketiranci iz slovenskih in iz mešanih družin.

Graph 4: Changes in the use of Slovenian in families as to generations. The interviewed persons come from Slovenian or mixed families.

Vir: anketa 1, 1995, intervju, 1995, N=362, Zupančič, 1996, 267.

Grafikon 5: V kolikšni meri se opredeljujejo kot Slovenci intervjuvanci, njihovi zakonski partnerji in njihovi otroci.

Graph 5: The levels to which the interviewed, their spouses and children determine themselves as Slovenians.

Vir: intervju, 1995, N=104, Zupančič, 1996, 277.

6. Sklep

Slovencev je v Avstriji torej tako statistično kot dejansko precej več kot se je potrjevalo doslej, in zasedajo različna območja. Kot manjšinci, izseljenci in zdomci živijo v Avstriji, vendar pripadajo slovenskemu narodu in imajo s Slovenijo, državo matičnega naroda, različno intenzivne odnose. Gre torej za razmeroma številčno skupnost (več kot 60.000 po ocenah oziroma dobrih 30.000 po uradni statistiki), poseljeno precej razpršeno v pretežno urbaniziranem okolju, ki je po izobrazbeni ravni in po socialnem položaju že praktično povsod izenačena s pripadniki večinskega naroda.

Ocena prihodnjega razvoja je nevhvaležna naloga, saj je identiteta, ta ključni pojem etničnosti, izredno kompleksna po svoji vsebini, toda obenem občutljiva za spremembe. Izboljšani dejanski položaj slovenske skupnosti v bolj strpnem ozračju medetničnih odnosov v Avstriji gotovo olajšuje tudi etnično preživetje. Tudi asimilacija se je začela umirjati. Zelo pozitiven premik pomeni tudi ohranjanje slovenske identitete v mešanih družinah in v povsem nemškojezičnem okolju. V prid ohranjanja številčnosti govori tudi znatno število zdomcev, ki že imajo družine in je zanje precej verjetno, da se bodo slej ali prej odločili za stalno naselitev v Avstriji ter se spremenili v izseljence.

Vendar nas pred velikim optimizmom svari nekaj znakov. Demografska struktura kaže prevlado žensk med aktivnim in ostarelim prebivalstvom, kar kaže na velik delež mešanih zakonov. Identiteta se v prvi generaciji zadrži, težje pa je pri otrocih, zlasti pri tolikšni prostorski razpršenosti. Tudi če bi hoteli, imajo razmeroma majhne možnosti za žive stike, za izbiro slovenskih pogovornih partnerjev. Vsebina identitete je objektivno že opazno načeta. Ali bo naslednja generacija zmoгла ohraniti jezik, kulturo in indentiteto, ni mogoče natančno predvideti. Zanesljivo pa moramo v skladu s spremenjenimi razmerami pri avstrijskih Slovencih pričakovati tudi novo vsebino identitete ter njeno večplastnost.

Literatura

- Dunaj in Slovenci, 1994: Ljubljana, zbornik, ur. Mihelič D.
- Grafenauer, B., 1946: Germanizacija treh Avstrij, Koroški zbornik, DZS, Ljubljana, str. 249–275.
- Grafenauer, B., 1990: Proučevanje problematike posameznih manjšinskih skupnosti, narodne manjšine, zbornik, SAZU, Ljubljana, str. 17–28.
- Ibounig, P., 1983: Die Kaerntner Slowenen in Spiegel der Volkszaehlung 1981, Amt der Kaerntner Landesregierung, Klagenfurt, 122 str.
- Južnič, S., 1993: Identiteta, FDV, Ljubljana, 399 str.
- Klemenčič, M., Olas, L., 1994: Demografske strukture prebivalstva, Narodne manjšine, 3, SAZU, Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski, zbornik, Ljubljana, str. 73–81.

- Klemenčič, V., 1960: Kritični pretres avstrijskega popisa 1951 z ozirom na jezikovno strukturo na Koroškem, Razprave in gradivo, 2, INV, Ljubljana, str. 101–182.
- Klemenčič, V., 1990: Metodologija uradnih popisov prebivalstva pripadnikov slovenske manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, Narodne manjšine, SAZU, zbornik, Ljubljana, str. 31–45.
- Pleterski, J., 1967: Die Volkszählung vom 31 März 1961 in Kaernten, Razprave in gradivo, 4–5, INV, Ljubljana, str. 165–215.
- Reiterer, A.F., 1986: Doktor und Bauer. Ethnischer Konflikt und Sozialwandel, Szi, Drava, Celovec, 183 str.
- Reiterer, A.F., 1996: Kaerntner Slowenen: Minderheit oder Elite?, Neuere Tendenzen der ethnischen Arbeitstellung, SZI, Drava, Celovec, 312 str.
- Smith, A.D.: National Identity, Penguin Books, London–New York, 227 str.
- Zorn, T., 1967: Zamejski Slovenci v avstrijskem delu Štajerske po podatkih ljudskih štetij 1951 in 1961, Kronika, 15, Ljubljana, str. 54–55.
- Zupančič, J., 1992: Vpliv socialnogeografske preobrazbe na položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, magistrska naloga, FF, Ljubljana, 333 str.
- Zupančič, J., 1993: Socialnogeografska transformacija in narodna identiteta. Primer Slovencev na Koroškem (Avstrija), Geographica Slovenica 24, zbornik, Ljubljana, str. 65–72.
- Zupančič, J., 1993: Socialgeographic Transformation and National Identity — the Case of Slovene Minority in Carinthia (Austria), GeoJournal, 30.3, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht / Boston / London, str. 231–234.
- Zupančič, J., 1993: Novejše spremembe v socialni strukturi koroških Slovencev, Razprave in gradivo, 28, INV, Ljubljana, str. 115–123.
- Zupančič, J., 1996: Slovenci v Avstriji, doktorska disertacija, FF, Ljubljana
- ÖSTAT, 1951, 1961, 1971, 1981, 1991 (arhiv in objavljena gradiva).

Summary

The Slovenians in Austria represent: a renown, well established and organized autochthonous minority in Southern Carinthia, a small in number, poorly organized and formally unacknowledged autochthonous minority in some dispersed areas in the border zone in Southern Styria, new settling focuses of Slovenians coming from the territory of autochthonous minority, above all in Vienna, Graz and other major Austrian towns, emigrants from Slovenia of several generations, remains of political refugees and exiles from Slovenia from the first years after World War II, numerous *gastarbeiters*, seasonal workers and, in the last two decades, also a noticeable number of transborder daily commuters. The Slovenians in Austria form all the groups of an ethnic body, i.e., the minority, the emigrants and the *gastarbeiters*, except for the dominant, majority nation.

The present dispersion of Slovenians in Austria is the result of social and spatial mobility of Slovenian population, political delineation, assimilation processes and international migrations. The Slovenians moved intensively due to education and work, and through settling in major Austrian towns, above all in Klagenfurt, Vienna and Graz, they gradually formed new settling focuses. Each migration represented also the change of lingual and cultural environment. Slovenian settling space spread intensely, particularly into the most dynamical areas of Austria; meanwhile, the percentage of Slovenians as well as their absolute number heavily declined in the area of autochthonous settling in Carinthia and Styria. Thus, the Slovenians in Austria are dispersed, but they are socially actually equal to the majority nation. The immigrants and *gastarbeiters* from Slovenia settled in the same areas and they differ from the Austrian Slovenians, above all, in the educational and social structures.

According to the official statistical data, there were almost 21,000 Austrian citizens in Austria in 1991, with Slovenian as their language of communication, and about 10,000 without citizenship (the *gastarbeiters* from Slovenia). The majority of these citizens live in Carinthia (gross 15,000), 1000 in Graz, and 1800 in Vienna. The others live dispersed in all Austrian provinces. Some more important settling focuses are located in Forarlberg and around Salzburg, around Linz, in Vienna and its surroundings, in Styria at Graz and its surroundings, and in southern Carinthia with Klagenfurt. According to the official data, 30,301 Slovenian speaking people live in entire Austria and by the estimates more than 60,000, of which 45,000 live in Carinthia. It is very difficult to assess the number of Slovenians living outside Carinthia. The settling focuses of *gastarbeiters* are alike.

The educational and the social structures are similar to those of the majority population. As a whole, the Slovenian population already shows explicit features of urban society with the increased tertiary sector. Only the Slovenians in Klagenfurt, Graz and Vienna evidently deviate due to their higher level of education, particularly in the fields of education (especially in Carinthia), science, culture, arts, banking, insurance; many of them are physicians, lawyers and translators. Through this, their spatial function reflects, since they are present in the most important economic centers and the border areas in Carinthia and Styria. Prevailing among Slovenian *gastarbeiters* are the workers with completed elementary and vocational school, except for certain places in Carinthia, at Klagenfurt, Graz and Vienna, where a greater number of technical intelligence occurs among the *gastarbeiters*.

National identity consists of five components, of which the first two are parallel, and the remaining three follow in hierarchical order: the lingual-cultural, the historical (origin), the spatial, the economico-social, and the political. These components comprise the objective contents and the subjective awareness as the spiritual response to the accepted real world. Particularly the objective elements of the economic and the political components have already become quite defective for the Slovenians in Austria, while the subjective awareness has still been preserved. A part of minority has already grown into a cultural-lingual community which is gradually being assim-

lated. The national identity is formed, maintained and transformed in the processes of socialization which go on the entire life of an individual. In them, the contents of identity can change (members of minority first begin to lose the economic and the political components, and through emigration also the spatial component), as well as the modes and forms of expression, the intensity of the minority identity and its position in the system of remaining identities and values.

The identity is conditioned and strongly influenced by various factors, such as the language situation in a family, the job and social factors, the space with its structure and processes, the impacts of Austria and Slovenia, and the psychological influences depending primarily on an individual.

The Slovenians in Austria have a multilayered identity. They determine themselves primarily as Carinthian Slovenians (the minority identity), Austrians (the state-political identity), Slovenians (national-cultural identity) and Carinthians (provincial or regional identity). These identities do not exclude one another and they are not controversial, but parallel and reciprocal. Very strong with Slovenians in Austria is their regional or provincial awareness which is already expressed with the minority determination alone (Carinthian Slovenians), or the regional determination alone (Carinthians). Strong provincial awareness is a feature typical of all Austrian provinces, not only of Carinthia. However, the regional or provincial identity is subordinate to the state identity (Austrian) and the national identity (Carinthian Slovenians). Yet, it is very persistent and it is retained in the first generation, as a rule, even after migration. Bilingualism is an important feature of minority. On the one hand, it represents the survival technique, and on the other, it becomes its identifying lingual-cultural characteristic.

Mixed marriages do not automatically represent renouncement of Slovenian identity which is well preserved in the first generation and slightly less with children. It usually begins to be limited to personal identity, and by the contents, to lingual-cultural identity, while the other components are gradually omitted. Mixed marriages are bilingual; many could also be designated as bicultural. Concurrently, they also represent an expanded circle of receivers of Slovenian culture. Undoubtedly, the use of Slovenian language is the most important but not the exclusive element of national identity. Some people keep up Slovenian awareness also in cases when the use of Slovenian in a family is minimal. They maintain different Slovenian symbolism, the feeling of identity, affinities, and similar features. A common minimum indicator of Slovenianhood of most diverse forms and intensities is represented by the cultural and lingual awareness as the last subjective remainder of the objective elements (language and culture) and it occurs in such a form with children and couples in mixed marriages. Thus, a class of people exists, who cannot be ranked among Slovenians by the objective criteria, nor they are subjectively entirely identified as such, but they wish their special identity because of their origin, language and culture. Therefore, it is justified to talk about the Slovenian cultural space.